

Muz., 2023(64): 14-21
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 01.2023
data recenzji – 02.2023
data akceptacji – 02.2023
DOI: 10.5604/01.3001.0016.2878

MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ W ZYNDRANOWEJ

MUSEUM OF LEMKO CULTURE AT ZYNDRANOWA

Roman Drozd

Instytut Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku
ORCID 0000-0003-0169-7295

Abstract: In 1947, as the result of the Vistula Operation, Lemkos were resettled to the Western and Northern Territories of Poland, this making them abandon their material possessions which remained at their former domicile prone to devastation. Certain Lemkos resented those developments to the extent that following 1956 some returned to their native land, determined to save their tangible and intangible culture. Amateur artistic projects were revived, and it was decided that traces of Lemko tangible heritage were to be taken care of. This led to the concept of creating an ethnographic Lemko museum. In 1968, using Teodor Gocz's

farmstead at Zyndranowa, a memento hall was created; it later assumed the name of the Museum of Lemko Culture. The institution continuously faced challenges: it lacked financing and factual supervision for its operation. Despite this, the Museum collection continued growing, and new buildings were safeguarded for the purpose. The Museum's creators aimed not only at preserving and displaying traces of Lemko tangible heritage, but also at maintaining bonds of the displaced Lemkos with their former homeland. With time, the Museum also began playing an important role in preserving the Lemko ethnic identity.

Keywords: Museum of Lemko Culture, Lemkos, Ukrainians, Communist Poland (PRL), Zyndranowa, Teodor Gocz.

W polityce narodowościowej Polski Ludowej dominowała koncepcja przekształcenia jej w państwo monoetniczne. Cel ten zamierzano osiągnąć poprzez wysiedlenie z Polski mniejszości narodowych, a następnie asymilację tych, którzy nadal przebywaliby na jej terytorium. Tymi działaniami objęto także ludność łemkowską, którą najpierw wysiedlono w latach 1944–1946 na Ukrainę sowiecką (ok. 95 tys. osób), a tych, co pozostali (ok. 35 tys. osób), posądzono o współpracę z podziemiem ukraińskim i deportowano w 1947 r. w ramach akcji „Wisła” na Ziemię Zachodnie i Północne Polski. W Polsce łemkowie zamieszkiwali głównie Beskid Niski oraz wschodnią część Beskidu Sądeckiego – teren ten

określano łemkowszczyzną. Była to ludność o nieskrystalizowanym jeszcze poczuciu tożsamości narodowej. Część z niej opowiadała się za przynależnością do narodu ukraińskiego (orientacja proukraińska), a część – do narodu rosyjskiego (orientacja moskalofilska). W II Rzeczypospolitej łemków traktowano jako odrębną grupę etniczną i podtrzymywano wśród nich tendencje antyukraińskie. Z kolei polskie władze komunistyczne uznały ich za etniczną grupę ukraińską. Obecnie w Polsce uważani są za grupę etniczną, w której nadal istnieją: orientacja proukraińska, reprezentowana przez Zjednoczenie łemków, oraz orientacja prołemkowska (karpatorusińska), na czele głównie ze Stowarzyszeniem łemków,

1. Zagroda muzealna w Zydranowej, 2021, fot. Roman Drozd

1. Museum farmstead at Zydranowa, 2021, Photo Roman Drozd

opowiadającym się za ich odrębnością narodową. Podkreślić należy, że jedni i drudzy dążą do zachowania swego języka i kultury. Niemniej znaczna część Łemków uległa polonizacji i nie utożsamia się ze swym etnicznym pochodzeniem¹.

Łemkowie zostali zmuszeni do pozostawienia na miejscu dorobku swoich pokoleń. Nieliczni, którzy nie opuścili tych terenów, ze względów ekonomicznych (praca na kolei i przy wydobyciu ropy naftowej) nie byli w stanie zabezpieczyć mienia łemkowskiego. Brakowało środków finansowych, a także obawiano się, że tego typu działania mogą skazać ich na deportację. Ratunkiem dla kultury materialnej Łemków mógł być mecenat państwa, które jednak, poza przejęciem majątku poukraińskiego, w tym łemkowskiego, na rzecz Skarbu Państwa, nie było zainteresowane jego zabezpieczeniem (z wyjątkiem kilku cerkwi oraz niektórego wyposażenia cerkiewnego, głównie ikon²). Z tego powodu opuszczone cerkwie, kapliczki, cmentarze, ale także domostwa, budynki gospodarcze wraz z wyposażeniem zostały narażone na świadomą i nieświadomą dewastację³. Poprawę ich losu mógł przynieść powrót dawnych gospodarzy, ale temu stanowczo sprzeciwiały się władze. Dopiero po 1956 r., kiedy złagodzona politykę wobec ludności ukraińskiej, w tym łemkowskiej, pojawiła się możliwość powrotów, z czego skorzystało ok. 5 tys. Łemków⁴.

Powroty wysiedlonych Łemków przyczyniały się do odradzania się w ograniczonym stopniu kultury łemkowskiej, ale nie mogły zapobiec dewastacji nieruchomości. Ze względu na małą liczbę Łemków, brak odpowiednich środków materialnych, a także praw majątkowych głównie opieką otoczono miejsca kultu religijnego, zwłaszcza cerkwie, przydrożne kapliczki, ale nie opuszczone budynki. Przybyli działacze łemkowscy najpierw zajęli się organizacją amatorskiego ruchu artystycznego. Zakładano zespoły łemkowskie, które występowały w okolicznych wsiach, podtrzymując miejscowych Łemków na duchu i zaspokajając chociaż w ograniczony sposób podstawowe potrzeby w rodzimej kulturze. Starano się

także wznowić nabożeństwa religijne w obrządku grekokatolickim lub prawosławnym. Wraz z powstaniem zespołów artystycznych zaczęto gromadzić łemkowskie stroje ludowe. Na tym polu zasłynął Paweł Stefanowski z Bielanki, który w 1964 r. w zaadaptowanej stodole bez zgody władz urządził wystawę strojów łemkowskich⁵.

O wiele trudniej przedstawiała się sprawa z ochroną budynków mieszkalnych i gospodarczych. Dostrzegli to działacze łemkowscy, którzy postanowili utworzyć muzeum łemkowskie. 17 sierpnia 1968 r. w trakcie narady w Bielance zdecydowano o powstaniu Muzeum Regionalnej Kultury Łemkowskiej, w skład którego miały wejść obiekty: cerkiew w Bartnem, zagroda w Zydranowej oraz kurna chata w Pielgrzymce. Powołano także Radę Muzeum w składzie: Michał Doński, Grzegorz Pecuch, Paweł Stefanowski, Teodor Gocz, Jarosław Polański, Leon Gal i Jarosław Merena⁶. Przy czym siedzibą muzeum miało być Bartne, a pozostałe obiekty – jego filiami⁷. Starania te nie zostały wsparte ze względów finansowych przez Zarząd Główny Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Warszawie oraz Ministerstwo Kultury, które nie było zainteresowane istnieniem takiej placówki. Jak stwierdza Stefanowski, czynny udział w tworzeniu muzeum wzięli: Gal, Gocz, Stefanowski i Teodor Kuziak z Bartnego⁸.

Brak wsparcia nie zniechęcił pomysłodawców do powołania muzeum. W 1968 r., po przeprowadzeniu się Gocza do nowego domu, pojawiła się kwestia zagospodarowania zwolnionej zagrody (chyży). Za namową Stefanowskiego zgodził się on na utworzenie tam placówki muzealnej, którą nazwano Izbą Pamiątek Kultury Łemkowskiej⁹. Niemniej posługiwano się także nazwą Muzeum Regionalnej Kultury Łemkowskiej. Stefanowski został przewodniczącym Rady Muzealnej, a T. Gocz – jej opiekunem¹⁰. Jednak nie podjęto kroków, aby nadać muzeum status prawny. Maria Gocz uważa, że nie zrobiono tego, gdyż nie orientowano się, jak taka placówka ma działać¹¹. Brak umocowania prawnego

uniemożliwiało pozyskiwanie środków na działalność, ale też utrudniał władzom jej likwidację, gdyż była ona prywatną własnością Gocza.

Początkowo w skład Izby wchodziły wraz z wyposażeniem: budynek mieszkalno-gospodarczy z 1860 r. (chyża), koniusznia z 1924 r. i chlewik z 1934 r. W chyży przygotowano trzy sale ekspozycyjne. W głównym pomieszczeniu mieszkalnym wystawiono m.in. meble i narzędzia gospodarstwa domowego, warsztat tkacki oraz stroje ludowe. Z kolei w sieni zgromadzono m.in. drewniane misy, żarna, narzędzia stolarskie, wagi. Natomiast w trzeciej sali urządzono ekspozycję poświęconą pisarzowi wiejskiemu¹². Z czasem w pomieszczeniach gospodarczych zgromadzono narzędzia gospodarcze, a w koniuszni – eksponaty poświęcone bitwie o Przełęcz Dukielską z 1944 r., w której udział w szeregach Armii Czerwonej wzięli Łemkowie.

Powiększanie się ekspozycji, w tym o militaria, spowodowało, że w 1974 r. Rada Muzeum zmieniła nazwę placówki na Muzeum Kultury Łemkowskiej i Pamięci Wojennej¹³. Podjęto także decyzję o budowie pomnika upamiętniającego poległych żołnierzy sowieckich i czechosłowackich w bitwie o Przełęcz Dukielską. Na uroczystość odsłonięcia zaproszono nie tylko miejscowe władze, lecz także z Czechosłowacji i Związku Sowieckiego, tym samym nadając jej charakter międzynarodowy. Aby do tego nie dopuścić, władze postanowiły pomnik zburzyć. 1 grudnia 1976 r. został on przez saperów wysadzony w powietrze. Podczas wybuchu uszkodzeniu uległy dom mieszkalny Goczków oraz poszycie budynków muzealnych¹⁴. Jednocześnie dokonano konfiskaty zgromadzonych w muzeum militariów¹⁵, co miało skutkować likwidacją tej ekspozycji. Niemniej wysadzenie pomnika

i konfiskata militariów nie zniechęciły Gocza do dalszej działalności muzealnej. Mimo że – jak sam przyznawał – było to dla niego bardzo traumatyczne przeżycie¹⁶, nie zrezygnował z dalszego gromadzenia militariów, które stanowią obecnie pokaźną kolekcję, a sprawa wysadzenia pomnika przyczyniła się do popularyzacji samego muzeum. Temu rozgłosowi starała się zapobiec Służba Bezpieczeństwa w Krośnie, która opracowała specjalny plan operacyjny pod kryptonimem „Pomnik”¹⁷.

Rodzi się pytanie, dlaczego władze nie wykorzystały kwestii pomnika i zgromadzonych militariów do likwidacji muzeum. Dysponowały przecież odpowiednimi środkami i możliwościami. Z dostępnych dokumentów wynika, że już na początku lat 70. XX w. przymierzały się do tego. Opracowały plan przejęcia zbiorów przez muzea w Rzeszowie i Łańcucie pod pretekstem konserwacji zbiorów¹⁸. Zamierzenia tego jednak nie zrealizowano, tak samo jak planu przeniesienia budynków muzealnych do skansenu w Sanoku, na co zgody nie wyraził Gocz¹⁹. Możemy założyć, że władze centralne traktowały muzeum jako mniejsze zło. W przeciwieństwie do władz lokalnych, które skłaniały się do likwidacji, gdyż jego istnienie stwarzało dla nich tylko problemy. Funkcjonowaniu i ochronie muzeum mógł jednak sprzyjać fakt, że Gocz był tajnym współpracownikiem Służby Bezpieczeństwa, o pseudonimie Pietrek²⁰. Do tego niepozbieranie od zwiedzających opłat za wstęp nie dawało władzom pretekstu do wysunięcia zarzutu o nieprawidłowości finansowe²¹.

Muzeum borykało się stale z brakiem pieniędzy. Była to placówka prywatna, co zdaniem władz uniemożliwiało jej finansowanie. Dlatego Rada Muzeum podejmowała różne

2. Koniusznia, 2021, fot. Roman Drozd

2. Stable, 2021, Photo Roman Drozd

3. Wystawa szat liturgicznych, 2021, fot. Roman Drozd

3. Exhibition of vestment, 2021, Photo Roman Drozd

działania, aby zdobyć środki. Sprzyjały temu zmiany polityczne w Polsce wywołane powstaniem Solidarności. Na wniosek Rady Muzeum 29 kwietnia 1983 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Rzeszowie wpisał zagrodę muzealną do rejestru zabytków²². Tym sposobem otrzymano fundusze na wykonanie prac konserwatorskich części zbiorów oraz niezbędnych remontów budynków muzealnych. To nieco poprawiło sytuację muzeum, ale nie rozwiązywało problemu jego finansowania.

Lepsze czasy dla muzeum nastąpiły po zmianach ustrojowych w Polsce po 1989 r. Nawiązano współpracę z Muzeum Braterstwa Broni w Dukli oraz Urzędem Miasta i Gminy w Dukli. Pozwoliło to na zatrudnienie pracownika oraz pozyskanie środków finansowych na konserwację części zbiorów oraz pozyskanie nowych obiektów. W 1993 r. przeniesiono na teren muzeum drewniany budynek z Tylawy oraz wiatrak z Wapiennego. W 1994 r. pozyskano chatę po rodzinie żydowskiej Zalmanów w Zyndranowej, w której zorganizowano wystawę judaików. Gocz uczęszczał z ich synem Samuelem do szkoły podstawowej, póki Niemcy nie wywieźli całej rodziny. Stąd wynikała potrzeba zabezpieczenia chaty i pamięci po sąsiadach. Jest to jedyna w Polsce wiejska placówka muzealna poświęcona Żydom. W uroczystości jej otwarcia brał udział prof. Samuel P. Oliner z USA, potomek rodziny Zalmanów²³.

Umowa z samorządem dukielskim obowiązywała do lipca 1994 r. Władze gminy, tłumacząc się brakiem środków

finansowych, nie zgodziły się na jej przedłużenie²⁴. Ponieważ muzeum nie dysponowało odpowiednimi funduszami, Rada zdecydowała się na zawieszenie jego działalności²⁵. Pojawiło się przed nim widmo stopniowej likwidacji. Nie godząc się z taką możliwością, Rada postanowiła powołać stowarzyszenie, które zajęłoby się prowadzeniem placówki. W 1995 r. utworzono Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej (TRMKŁwZ). Zmieniono także nazwę placówki na Muzeum Kultury Łemkowskiej (MKŁ) w Zyndranowej²⁶. Dotychczasowa Rada Muzeum została rozwiązana, a jej miejsce zajął Zarząd (zwany także Radą), którego przewodniczącym mianowano Gocza²⁷. Powstałe Towarzystwo stało się opiekunem placówki, ale nie jej właścicielem, którym nadal był Gocz²⁸.

Powołanie stowarzyszenia stwarzało nowe możliwości dla rozwoju muzeum. Dzięki przychylności dyrektora Muzeum Okręgowego w Krośnie Artura Baty w 1996 r. obie placówki muzealne podpisały umowę, na mocy której muzeum krośnieńskie obejmowało opieką merytoryczną zyndranowską placówkę. Niemniej Gocz zachowywał prawo własności do zagrody i jej wyposażenia oraz gruntów²⁹. Umowa pozwoliła zatrudnić dwóch pracowników na pół etatu oraz rozpoczęto inwentaryzację zbiorów i prace konserwatorskie³⁰. W 1998 r. pozyskano także kolejny obiekt – kuźnię cygańską, nowe ekspozycje, w tym wyroby kowalskie. Wydawało się, że już nic nie zagraża istnieniu MKŁ. Niestety zmiana na stanowisku dyrektora Muzeum Okręgowego w Krośnie spowodowała

wypowiedzenie umowy. Tłumaczono to brakiem oddziały etnograficznego w placówce krośnieńskiej oraz zbytnią odległością dzielącą Zydranową od Krosna, co miało utrudniać prawidłową kontrolę i opiekę nad muzeum³¹. TRMKŁwZ, nie godząc się z taką decyzją, bezskutecznie zwróciło się o pomoc do instytucji samorządowych i państwowych³². Sytuacja muzeum znów była dramatyczna, ale już nie taka, jak w latach poprzednich. Istnienie TRMKŁwZ dawało szansę na pozyskanie środków finansowych, a oprócz tego nie zamknięto muzeum dla zwiedzających, co przynosiło niewielki dochód. Staraniem stowarzyszenia pozyskano dofinansowanie z Ministerstwa Kultury i Sztuki na przedsięwzięcia kulturalne, zwłaszcza na święto „Od Rusal do Jana” i na wydawanie rocznika „Zahoroda”³³. Po przekazaniu w 2002 r. przez Gocza swoich praw do MKŁ na rzecz TRMKŁwZ pojawiły się jeszcze większe możliwości zdobywania środków finansowych³⁴. Największym z nich było pozyskanie funduszy z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2013. Pozwoliły one na oddanie do użytku w 2012 r. murowanego pawilonu wystawowego (ekspozycja strojów i malarstwa), w którym znalazły się także pomieszczenia administracyjne oraz biblioteka z czytelnią. Przeprowadzono konserwację chyży oraz wyłożono kostką ścieżki komunikacyjne³⁵. Od 2005 r. samorząd dukieński finansuje w okresie turystycznym pół etatu dla przewodnika po muzeum³⁶. MKŁ obecnie utrzymuje się z pozyskanych grantów oraz biletów wstępu (kilkanaście tysięcy zwiedzających rocznie). Zdaniem Bohdana Gocza środki te w minimalnym zakresie zabezpieczają funkcjonowanie placówki³⁷. Nadmienić należy, że w 2004 r. Teodor Gocz ze względu na wiek i stan zdrowia zrezygnował z funkcji przewodniczącego, a miejsce to zajął jego syn Bohdan Gocz. W 2019 r. minister kultury i dziedzictwa narodowego zatwierdził regulamin MKŁ³⁸.

Przez cały okres funkcjonowania placówki muzealnej w Zydranowej gromadzono w niej nowe obiekty i ekspozyty. Należą do nich: chyża z częścią gospodarczą, koniusznia, budynek świetlicy wiejskiej, kuźnia, kaplica z przełomu XIX i XX w., wiatrak, mała karczma, chlewik, murowany pawilon wystawowy oraz chata żydowska³⁹. Oprócz wspomnianych budynków na terenie muzeum znajdują się także inne, mniejsze ekspozyty, ale bardzo ciekawe. Są to: kierat, żuraw studzienny, trak, kilka starych uli oraz przeniesiona z nieistniejącej wsi Czarne kamienna kapliczka przydrożna⁴⁰. Moim zdaniem największe wrażenie robi kolekcja krzyży ze zniszczonych cerkwi i cmentarzy łemkowskich. Prezentowane są na dwóch drewnianych ścianach, stąd potocznie ekspozycję określa się jako „łemkowską Ścianę Płaczu”. Jak w pigułce ukazuje ona powojenną tragedię Łemków w Polsce.

Obecnie MKŁ wyraźnie różni się od innych placówek muzealnych w Polsce⁴¹, które przechowują ekspozyty łemkowskie. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku czy Sądecki Park Etnograficzny w Nowym Sączu głównie skupiają się na ekspozycji obiektów różnych grup zamieszkujących teren ich działalności, w tym także łemków. W tym zakresie pełnią bardzo ważną funkcję ochronną i poznawczą. Dzięki nim udało się ochronić przed zniszczeniem wiele obiektów architektury łemkowskiej i narzędzi codziennego użytku. Z kolei MKŁ, oprócz tych funkcji, odgrywa istotną rolę w propagowaniu i zachowaniu kultury i tożsamości łemkowskiej. Sprzyja temu działalność wydawnicza i kulturalna. Organizowane są plenery malarsko-rzeźbiarskie dla artystów

łemkowskich czy spotkania pod nazwą „Łemkowska Jesień Poetycka”. Największe jednak przedsięwzięcie to festiwal „Od Rusal do Jana”, który przyciąga rocznie ponad 2 tys. osób, głównie pochodzenia łemkowskiego. Stanowi on okazję do spotkania się łemków i osób zainteresowanych ich kulturą z różnych zakątków Polski i świata. Są to przeważnie miejscowi łemkowie i potomkowie łemków, których deportowano po II wojnie światowej, oraz tych, którzy wyjechali przed wojną do USA i Kanady. Mają oni okazję zapoznać się z ekspozycjami muzealnymi, ale także poznać zwyczaje i obrzędy swoich przodków. Poczuć, że stanowią nie tylko wspólnotę kulturową, lecz także narodowościową. Dla wielu z nich to odkrywanie swoich korzeni. Z kolei dla Polaków jest okazją do poznania bogactwa materialnej i niematerialnej kultury łemkowskiej.

MKŁ wraz z łemkowską Watrą w Zdyni, w której uczestniczy kilka tysięcy osób, stanowi trwały element łączności wysiedlonych łemków i ich potomków z dawną ojczyzną i ich kulturą. Należy podkreślić, że kierownictwo MKŁ na pierwszym miejscu stawia zachowanie i propagowanie kultury łemkowskiej, nie zaś istniejące wśród łemków podziały i opcje narodowościowe. Mottem, które od samego początku przyświecało działalności MKŁ, są słowa Ołeksandra Pawłowycza: „Tu мене мати породила, солодким молоком кормила, ту хочу жити, умерати, де жили мій отець і мати” („Tu mnie matka urodziła, słodkim mlekiem mnie karmiła, tutaj chcę żyć i umrzeć, gdzie żyli mój

4. Wystawa strojów ludowych, 2021, fot. Roman Drozd

4. Exhibition of folk costumes, 2021, Photo Roman Drozd

5. „Łemkowska Ściana Płaczu”, 2021, fot. Roman Drozd

5. 'Lemko Wailing Wall', 2021, Photo Roman Drozd

ojciec i matka”). Z tego powodu muzeum jest związane nie tylko z Łemkowszczyzną jako regionem, ale ze wszystkimi Łemkami żyjącymi w Polsce i poza jej granicami. To symboliczne miejsce, które ich łączy z utraconą ojczyzną. Każdy

zwiedzający może „cofnąć się” do czasów swoich przodków, zobaczyć, jak żyli i jakimi posługiwali się na co dzień narzędziami. Jak bogata była i jest ich kultura zapisana kolorowymi niemi na strojach ludowych czy wzorach na pisankach.

Streszczenie: W 1947 r. w wyniku akcji „Wisła” Łemków wysiedlono na Ziemię Zachodnie i Północne Polski. Tym samym ich materialny dorobek życia pozostał w dawnym miejscu zamieszkania i był narażony na dewastację. Z takim stanem rzeczy nie godziła się część Łemków, która po 1956 r. powróciła w swe rodzinne strony i postanowiła uratować kulturę materialną i duchową. Zaczęto odradzać amatorski ruch artystyczny oraz postanowiono zaopiekować się materialnymi śladami kultury łemkowskiej. Tym samym zrodził się pomysł utworzenia etnograficznego muzeum łemkowskiego. W 1968 r. na bazie zagrody Teodora Gocz w Zydranowej

stworzono izbę muzealną, która z czasem przyjęła nazwę Muzeum Kultury Łemkowskiej. Placówka ciągle borykała się z wieloma trudnościami. Brakowało środków finansowych oraz merytorycznego zabezpieczenia jej funkcjonowania. Niemniej cały czas powiększono zbiory muzealne oraz pozyskiwano nowe budynki. Twórcom muzeum przyświecał cel nie tylko zabezpieczenia i eksponowania materialnych śladów kultury łemkowskiej, lecz również utrzymania więzi wysiedlonych Łemków z ich dawną ojczyzną. Muzeum zaczęło także pełnić bardzo ważną rolę w zachowaniu tożsamości etnicznej Łemków.

Słowa kluczowe: Muzeum Kultury Łemkowskiej, Łemkowie, Ukraińcy, Polska Ludowa, Zydranowa, Teodor Gocz.

Przypisy

¹ B. Halczak, *Dzieje Łemków od średniowiecza do współczesności*, Warszawa 2014.

² B. Tondos, *Ochrona cerkwi na granicach legalności*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku*, Rzeszów-Warszawa 1997, s. 121-136.

³ R. Brykowski, *W sprawie architektury cerkiewnej województwa rzeszowskiego po 33. latach*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku...*, s. 139-166; M. Kornecki, *Losy cerkwi i zabytków sztuki cerkiewnej w dawnym województwie krakowskim 1945-1975 (przyczynek z dziejów sztuki zachodniej Łemkowszczyzny)*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku...*, s. 93-117.

- ⁴ R. Drozd, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*, Warszawa 2001, s. 179-180.
- ⁵ Informacja pozyskana od Lidii Stefanowskiej, córki Pawła Stefanowskiego.
- ⁶ Archiwum Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej (dalej: AMKŁ), Protokół z narady w Bielance poświęconej powołaniu Muzeum Regionalnej Kultury Łemkowskiej z 17.08.1968 r. (zbiór nieuporządkowany).
- ⁷ Archiwum Związku Ukraińców w Polsce, Zarząd Główny UTSK, Protokół z odbytego posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego UTSK w Rzeszowie z 29.09.1968 r. (zespół nieuporządkowany).
- ⁸ Informacja pozyskana od L. Stefanowskiej.
- ⁹ T. Gocz, *Życie Łemka*, Zydranowa-Krosno 2011, s. 108-109.
- ¹⁰ B. Gocz, *50 lat Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej*, „Muzejna Zahoroda” 2018, nr 3, s. 8.
- ¹¹ Wywiad z Marią Gocz, żoną T. Gocza, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
- ¹² W. Brej, *Muzeum w Zydranowej – podkarpacką perłą kultury łemkowskiej*, „Rocznik Podkarpacki” 2012, nr 1, s. 126.
- ¹³ *Ibidem*, s. 126.
- ¹⁴ Wywiad z M. Gocz, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
- ¹⁵ Więcej na temat pomnika zob. A. Bata, *Wojna o pomnik*, Krosno 2011.
- ¹⁶ T. Gocz, *op. cit.*, s. 121.
- ¹⁷ *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, A. Stabig (wstęp i oprac.), Warszawa 2016, s. 457-463, dok. 100.
- ¹⁸ B. Huk, *Misterium tremendum władzy wobec zydranowskiej Ukrainy*, „Muzejna Zahoroda” 2018, nr 3, s. 138-139.
- ¹⁹ A. Wielocha, *Nie żałuję, że zostałem. Wywiad z Fedorem Goczem*, „Muzejna Zahoroda” 2018, nr 3, s. 81-82.
- ²⁰ Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie, sygn. 00377/416/D, 00377/358, Teczka personalna TW „Pietrek” dot. Teodor Gocz.
- ²¹ Wywiad z M. Gocz, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
- ²² AMKŁ, Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie w sprawie wpisania do rejestru zabytków zagrody w Zydranowej z 29.04.1983 r.
- ²³ L. Filipiak, *Społeczno-polityczna sytuacja Łemków w III RP*, Toruń 2013, s. 485-486.
- ²⁴ W. Brej, *op. cit.*, s. 130.
- ²⁵ Wywiad z M. Gocz, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
- ²⁶ AMKŁ, Protokół z zebrania założycielskiego Towarzystwa na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej z 4.02.1995 r.
- ²⁷ L. Filipiak, *op. cit.*, s. 490.
- ²⁸ B. Gocz, *op. cit.*, s. 10-11.
- ²⁹ AMKŁ, Protokół zdawczo-odbiorczy zawarty pomiędzy Muzeum Okręgowym w Krośnie a TRMKŁwZ z 1.04.1996 r.
- ³⁰ A. Bata, *Wspólnym wysiłkiem*, „Zahoroda” 1996, nr 3-4, s. 10-11.
- ³¹ W. Brej, *op. cit.*, s. 130-131.
- ³² AMKŁ, Oświadczenie TRMKŁ w sprawie rozwiązania umowy przez Muzeum Okręgowe w Krośnie z 5.03.2000 r.
- ³³ L. Filipiak, *op. cit.*, s. 490-491.
- ³⁴ AMKŁ, Umowa pomiędzy T. Goczem a TRMKŁwZ z 5.03.2005 r.
- ³⁵ B. Gocz, *op. cit.*, s. 11.
- ³⁶ W. Brej, *op. cit.*, s. 132.
- ³⁷ Wywiad z B. Goczem, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
- ³⁸ AMKŁ, Pismo Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do B. Gocza w sprawie regulaminu MKŁ z 25.04.2019 r.
- ³⁹ Informacja pozyskana z oficjalnej strony MKŁwZ. Zob. <http://www.zydranowa.org/o-muzeum> (dostęp: 28.01.2022).
- ⁴⁰ W. Brej, *op. cit.*, s. 134-135.
- ⁴¹ A. Kroh, *Problem współczesnej kultury łemkowskiej na przykładzie muzeum w Zydranowej*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 1985, nr 3-4, s. 131-136.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej
Zbiór nieuporządkowany

Archiwum Związku Ukraińców w Polsce
Zbiór nieuporządkowany

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie
Teczka personalna TW „Pietrek”

Wywiady

Wywiad z Bohdanem Goczem, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.
Wywiad z Marią Gocz, w posiadaniu autora, 6.08.2021 r.

Opracowania

Bata Artur, *Wojna o pomnik*, Oficyna Wydawnicza „Apla”, Krosno 2011.
Bata Artur, *Wspólnym wysiłkiem*, „Zahoroda” 1996, nr 3-4.
Brej Wioletta, *Muzeum w Zydranowej – podkarpacką perłą kultury łemkowskiej*, „Rocznik Podkarpacki” 2012, nr 1, s. 123-138.

Brykowski Ryszard, *W sprawie architektury cerkiewnej województwa rzeszowskiego po 33. latach*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Rzeszowie, Stowarzyszenie Historyków Sztuki. Zarząd Główny, Rzeszów-Warszawa 1997, s. 139-166.

Drozd Roman, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*, Zakład Wydawniczy „Tyrsa”, Warszawa 2001.

Filipiak Leszek, *Społeczno-polityczna sytuacja Łemków w III RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

Gocz Bohdan, *50 lat Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej*, „Muzeja Zahoroda” 2018, nr 3, s. 7-12.

Gocz Teodor, *Życie Łemka*, Pracownia Wydawniczo-Fotograficzna „Apla”, Zyndranowa-Krosno 2011.

Halczak Bohdan, *Dzieje Łemków od średniowiecza do współczesności*, Zakład Wydawniczy „Tyrsa”, Warszawa 2014.

Huk Bogdan, *Misterium tremendum władzy wobec zyndranowskiej Ukrainy*, „Muzeja Zahoroda” 2016, nr 1, s. 129-140.

Kornecki Marian, *Losy cerkwi i zabytków sztuki cerkiewnej w dawnym województwie krakowskim 1945-1975 (przyczynek z dziejów sztuki zachodniej łemkowszczyzny)*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Rzeszowie, Stowarzyszenie Historyków Sztuki. Zarząd Główny, Rzeszów-Warszawa 1997, s. 93-117.

Kroh Antoni, *Problem współczesnej kultury łemkowskiej na przykładzie muzeum w Zyndranowej*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 1985, nr 3-4, s. 131-136.

Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały, Arkadiusz Ślabig (wstęp i oprac.), Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2016.

Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, <http://www.zyndranowa.org/o-muzeum> (dostęp: 28.01.2022).

Tondos Barbara, *Ochrona cerkwi na granicach legalności*, w: *Losy cerkwi w Polsce po 1944 roku*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Rzeszowie, Stowarzyszenie Historyków Sztuki. Zarząd Główny, Rzeszów-Warszawa 1997, s. 121-136.

Wielocha Andrzej, *Nie żałuję, że zostałem. Wywiad z Fedorem Goczem*, „Muzeja Zahoroda” 2018, nr 3, s. 79-87.

---

prof. dr hab. Roman Drozd

Historyk. Pracuje w Instytucie Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku. Rektor tej uczelni w latach 2008–2016. W kręgu jego zainteresowań badawczych są kwestie związane z polityką narodowościową w Polsce Ludowej, położeniem ludności ukraińskiej, w tym łemkowskiej, dzieje Kościoła greckokatolickiego i prawosławnego w Polsce, relacje polsko-ukraińskie oraz dialog polsko-ukraiński. Autor wielu monografii i artykułów naukowych wydanych w Polsce i za granicą; roman.drozd@apsl.edu.pl.

Word count: 3763; **Tables:** –; **Figures:** 5; **References:** 21

Received: 01.2023; **Reviewed:** 02.2023; **Accepted:** 02.2023; **Published:** 03.2023

DOI: 10.5604/01.3001.0016.2878

Copyright ©: Some rights reserved: National Institute for Museums. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. This material

is available under the Creative Commons – Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

The full terms of this license are available on: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Drozd R.; MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ W ZYNDRANOWEJ. *Muz.*, 2023(64): 14-21

Table of contents 2023: <https://muzealnictworocznic.com/issue/14964>